

25.04.2023

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Autor: Mateusz Wojciech Gajda

Tytuł rozprawy: Stosunki polsko-hiszpańskie w latach 1936-1956

Promotor: dr hab. Jan Jacek Bruski, prof. UJ

Tematem rozprawy są złożone stosunki polsko-hiszpańskie w okresie obejmującym lata hiszpańskiej wojny domowej, II wojny światowej oraz pierwszych kilkunastu lat po zakończeniu tego konfliktu. Podmiotami tych relacji były różne ośrodki rządowe (bądź pretendujące do roli rządu) polskie i hiszpańskie, funkcjonujące tak w kraju, jak i na emigracji. Autor skupia się na zagadnieniach politycznych, stara się jednak ukazać je w szerszym kontekście.

Bazę źródłową dysertacji stanowią nie wykorzystywane dotąd szerzej materiały, odnalezione przez Autora podczas rozległej kwerendy, przeprowadzonej w archiwach polskich, hiszpańskich i brytyjskich, w szczególności w takich instytucjach jak: Archivo General de la Administración w Alcalá de Henares, Archivo de la Fundación Universitaria Española i Archivo de la Fundación Nacional Francisco Franco w Madrycie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, the Polish Institute and Sikorski Museum in London oraz w zdigitalizowanych kolekcjach the Hoover Institution Archives in Stanford.

Praca stara się odpowiedzieć na pytanie, czy stosunki polsko-hiszpańskie były wyjątkowe w kontekście ich wielostronności. Jakie czynniki determinowały wzajemne relacje na przestrzeni lat 1936-1956? Jak zmieniał się charakter stosunków polsko-hiszpańskich w badanym okresie i jak zmieniające się systemy polityczne w Polsce i Hiszpanii wpływały na te zmiany?

Wybuch wojny domowej w Hiszpanii w lipcu 1936 roku sprawił, że wzajemne relacje zaczęły odgrywać istotniejszą rolę w polityce zagranicznej tak Warszawy, jak i Madrytu. Władze Rzeczypospolitej uznały, iż powinny zachować w tym konflikcie neutralność. Pierwszy rozdział poświęcony został w dużej mierze działalności hiszpańskich placówek dyplomatycznych w Polsce i polskiej placówki w Hiszpanii ze szczególnym uwzględnieniem problemu ewakuacji azylowanych frankistów. Omówiona została reakcja Polski na wybuch wojny domowej na tle stosunku europejskich mocarstw do wypadków hiszpańskich, a także stanowisko polskiej dyplomacji dotyczące utworzenia Międzynarodowego Komitetu dla Stosowania Porozumienia o Nieinterwencji w Hiszpanii. Rozdział porusza również w sposób

Mateusz Gajda

ogólny temat ochotników polskich walczących po obu stronach konfliktu, a także działalność polskiego wywiadu na terenie Hiszpanii w latach 1936-1939. W rozdziale przedstawiono wpływ hiszpańskiego konfliktu nie tylko na działania polskiej dyplomacji (w tym aspekcie szczególnie ważna była sprawa uznania przez polskie władze nowego rządu hiszpańskiego utworzonego przez frankistów), ale także na polskie społeczeństwo, polską opinię publiczną i gospodarkę. Ten ostatni aspekt miał ogromne znaczenie w kontekście sprzedaży polskiej broni zarówno stronie republikańskiej, jak i frankistowskiej.

Na początku drugiego rozdziału pracy, omawiającego stosunki polsko-hiszpańskie w latach 1939-1945, przedstawiony został stosunek władz hiszpańskich do kryzysu w relacjach polsko-niemieckich, a także do podpisania paktu Ribbentrop-Mołotow. Wybuch II wojny światowej ponownie zmienił charakter stosunków polsko-hiszpańskich. Wydarzenie to wywołało w Hiszpanii ogromne zaniepokojenie, co wiązało się z obawą, że kraj ten po raz kolejny stanie się areną zmagania militarnych. W dalszej części rozdziału omówiono ewolucję wzajemnych relacji, z uwzględnieniem faktu, iż Polskę reprezentował rząd RP przebywający na uchodźstwie. Różne aspekty stosunków polsko-hiszpańskich zostały przedstawione w kontekście sytuacji międzynarodowej, w szczególności reperkusji neutralności ogłoszonej podczas II wojny światowej przez władze Hiszpanii. Podczas II wojny światowej istotny wpływ na stosunki polsko-hiszpańskie miała ewakuacja polskich obywateli przez Hiszpanię. Przez Półwysep Iberyjski ewakuowało się kilkanaście tysięcy Polaków, z których ok. 2 tysiące zostały zatrzymanych przez hiszpańskie służby. Wielu z nich przetrzymywano w hiszpańskich więzieniach, a także w obozach internowania, z których najsłynniejszy znajdował się w Miranda de Ebro. Rozdział II prezentuje również hiszpański punkt widzenia na wydarzenia, które miały decydujące znaczenie dla losów Polski podczas II wojny światowej oraz po jej zakończeniu. Na wzajemne relacje w latach 1939-1945 wpłynął znacząco fakt, że Polska i Hiszpania znalazły się po różnych stronach europejskiego konfliktu. Konsekwencją tego była presja, jaką niemiecka dyplomacja wywierała na rząd w Madrycie w związku z działalnością polskich placówek na terenie Hiszpanii. 21 stycznia 1942 roku w hiszpańskim MSZ zapadła decyzja o likwidacji biur Poselstwa RP w Madrycie i podległych mu konsulatów. Pomimo ocieplenia stosunków pomiędzy Polską i Hiszpanią we wrześniu 1942 r. do pełnego przywrócenia stosunków dyplomatycznych nie doszło. Gdy w 1944 r. zakończył swą misję poseł RP Marian Szumlakowski, hiszpańskie MSZ oficjalnie nie uznało statusu nowego kierownika poselstwa Józefa Potockiego, przysłanego w roli chargé d'affaires.

Rozdział III dotyczy okresu po II wojnie światowej, kiedy zarówno Polska, jak i Hiszpania znalazły się w zupełnie nowych dla siebie realiach. Relacje polsko-hiszpańskie po 1945 roku miały charakter wielostronny. Możemy mówić o stosunkach zarówno pomiędzy rządem RP w Londynie i rządem frankistowskim w Madrycie, jak i rządem Republiki Hiszpańskiej na uchodźstwie i komunistycznym rządem polskim w Warszawie. Pokazane zostały zakończone niepowodzeniem ataki

Marek Gajda

polских komunistów na izolowaną Hiszpanię frankistowską, do których dochodziło na forum ONZ. Dość obszerny fragment rozdziału opisującego lata 1945-1956 dotyczy roli Kościoła katolickiego w powojennych relacjach pomiędzy Polską i Hiszpanią. Ukazano oprócz tego zagadnienie hiszpańskiej i polskiej emigracji (w tym przede wszystkim działalność „Radia Madryt”), a także kontaktów gen. Władysława Andersa z gen. Franco. Końcowa część tego rozdziału została poświęcona zmianom, jakie dokonały się w Polsce i w Hiszpanii w połowie lat 50. XX wieku, oraz ich oddziaływaniu na wzajemne relacje. Jako końcowa cezurą pracy przyjęty został rok 1956, istotny z uwagi na przyspieszenie marginalizacji emigracyjnych ośrodków rządowych obu państw, a także zasadnicze zmiany w polityce rządów w Madrycie i w Warszawie. Przełom wiązał się przede wszystkim z końcem izolacji Hiszpanii na arenie międzynarodowej, podpisaniem paktu madryckiego w 1953 roku, przyjęciem Madrytu do struktur Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) oraz nawiązaniem przez Hiszpanię kontaktów handlowych z państwami bloku komunistycznego.

Jak już wskazano, relacje polsko-hiszpańskie w okresie 1936-1956, miały bardzo złożony charakter. W ciągu dwóch zaledwie dekad stosunki między obydwojma państwami i narodami rozwinęły się z intensywnością nie mającą precedensu na przestrzeni kilku poprzednich stuleci. Miało to konsekwencje nie tylko polityczne, pociągając za sobą olbrzymi wzrost zainteresowania Hiszpanią w Polsce i Polską w Hiszpanii.

25.04.2023

SUMMARY OF PHD THESIS

Autor: Mateusz Wojciech Gajda

Title of PhD thesis: Polish-Spanish relations in the period 1936-1956

PhD supervisor: dr hab. Jan Jacek Bruski, prof. UJ

The thesis is devoted to the complex Polish-Spanish relations during the period covering the Spanish Civil War, the Second World War and the first several years after the end of that conflict. The subjects of these relations were various Polish and Spanish governmental centres (or those pretending to be governmental), both at home and in exile. The author focuses on political issues, but tries to show them in a broader context.

The source base of the dissertation consists of hitherto unused materials found by the Author during an extensive search conducted in Polish, Spanish and British archives, in particular in such institutions as: Archivo General de la Administración in Alcalá de Henares, Archivo de la Fundación Universitaria Española and Archivo de la Fundación Nacional Francisco Franco in Madrid, Archiwum Akt Nowych in Warsaw, the Polish Institute and Sikorski Museum in London, and in the digitised collections of the Hoover Institution Archives in Stanford.

The work tries to answer the question whether Polish-Spanish relations were unique in terms of their multilateralism. What factors determined mutual relations over the period 1936-1956? How did the nature of Polish-Spanish relations change during the period under study and how did the changing political systems in Poland and Spain affect these changes?

From the outbreak of the Spanish Civil War in July 1936, mutual relations began to play a more important role in the foreign policy of both Warsaw and Madrid. The authorities of the Second Polish Republic decided that they should remain neutral in this conflict. The first chapter is largely devoted to the activities of the Spanish diplomatic missions in Poland and the Polish legation in Spain, with particular emphasis on the problem of the evacuation of asylum-seeking Francoists. The Polish reaction to the outbreak of civil war is discussed against the background of the attitude of the European powers to the Spanish events, as well as the position of Polish diplomacy on the creation of the International Committee for the Application of the Agreement Regarding Non-Intervention in Spain. The chapter also deals in general terms with the subject of Polish volunteers fighting on both sides of the

Mateusz Gajda

conflict, as well as with the activities of Polish intelligence in Spain in the years 1936-1939. The chapter presents the impact of the Spanish conflict not only on the activities of Polish diplomacy (in this aspect the issue of the recognition by Polish authorities of the new Spanish government formed by the Francoists was particularly important), but also on Polish society, Polish public opinion and the economy. The latter aspect was of great importance in the context of the sale of Polish arms to both the Republican and Francoist sides.

At the beginning of the second chapter, which discusses Polish-Spanish relations between 1939 and 1945, the attitude of the Spanish authorities to the crisis in Polish-German relations, as well as to the signing of the Molotov-Ribbentrop Pact, is presented. The outbreak of the Second World War again changed the nature of Polish-Spanish relations. This event caused great concern in Spain, which was linked to the fear that the country would once again become an arena of military struggle. The following section discusses the evolution of mutual relations, taking into account the fact that Poland was represented by the Polish government in exile. Various aspects of Polish-Spanish relations are presented in the context of the international situation, in particular the repercussions of the neutrality declared by the Spanish authorities during the Second World War. Polish-Spanish relations were significantly affected by the evacuation of Polish citizens through Spain. Several thousand Poles evacuated across the Iberian Peninsula, of whom approximately 2,000 were detained by the Spanish services. Many of them were held in Spanish prisons, as well as in internment camps, the most famous of which was in Miranda de Ebro. The second chapter also presents the Spanish point of view on events that were decisive for the fate of Poland during and after the Second World War. Mutual relations between 1939 and 1945 were significantly affected by the fact that Poland and Spain found themselves on different sides of the European conflict. A consequence of this was the pressure that German diplomacy exerted on the government in Madrid regarding the activities of Polish outposts in Spain. On 21 January 1942, the Spanish Foreign Ministry decided to liquidate the offices of the Polish legation in Madrid and the consulates subordinate to it. Despite the warming of relations between Poland and Spain in September 1942, diplomatic relations were not fully restored. When Polish minister Marian Szumlakowski's mission ended in 1944, the Spanish MFA did not officially recognise the status of the new head of the mission, Józef Potocki, sent as chargé d'affaires.

The third chapter deals with the period after the Second World War, when both Poland and Spain found themselves in completely new realities for each other. Polish-Spanish relations after 1945 were multilateral. We can speak of relations between both the Polish government in London and the Francoist government in Madrid, as well as the government of the Spanish Republic in exile and the communist Polish government in Warsaw. The Polish Communists' unsuccessful attacks on isolated Francoist Spain at the United Nations are shown. A fairly extensive section of the chapter describing the years 1945-1956 deals with the role of the Catholic Church in post-war relations between Poland and Spain. In addition, the

Marian Gucyda

issue of Spanish and Polish emigration (including, above all, the activities of „Radio Madrid”) is presented, as well as the contacts between General Władysław Anders and General Franco. The final part of this chapter is devoted to the changes that took place in Poland and Spain in the mid-1950s and their impact on mutual relations. The year 1956 was adopted as the end date of the thesis, significant because of the acceleration of the marginalisation of the émigré governmental centres of both countries, as well as the fundamental changes in the policies of the governments in Madrid and Warsaw. The breakthrough was primarily associated with the end of Spain's isolation in the international arena, the signing of the Pact of Madrid in 1953, Madrid's admission to the structures of the United Nations (UN) and Spain's establishment of trade contacts with the communist bloc countries.

As already indicated, Polish-Spanish relations in the period 1936-1956, were of a very complex nature. In just two decades, relations between the two states and peoples developed with an intensity unprecedented over the previous few centuries. This had consequences beyond the political, entailing a tremendous increase in interest in Spain in Poland and Poland in Spain.